

Toen was het even rustig, de plukkers waren van hun ladder gekomen en maakten er grapjes over.

"Als je goed gekeken had, kon je ze zo maar door het luchtruim zien gaan. Dus het het makkelijk genoeg om ze te ontwijken. Als je ze ziet aankomen, buk je even en gaan ze gewoon verderop", zei er één van hen. Maar dat was natuurlijk stoerdoenerij en wilden zij daarmee hun angst camoufleren. Mijn broer en ik konden daar heus niet om lachen, want wij hadden ervaring opgedaan hoe gevaarlijk het kon wezen, wanneer tamelijk dichtbij granaten explodeerden.

Daarom stelden wij voor, zo gauw mogelijk de boomgaard te verlaten en naar naar huis (in dit geval "De Bouwing") terug te keren. Sommigen vonden dat wat te overdreven en wilden de ladder weer op gaan om appels te plukken, want je kon je toch niet af laten schrikken door een paar granaten??

Aan dat gepraat kon je horen en goed merken, dat ze op dat gebied nog totaal geen ervaring hadden en door hun stoer gepraat wilden zij doen voorkomen dat ze niet bang waren.

Inmiddels stonden mijn broer en ik even te overleggen met elkaar wat ons het verstandigst leek, toen er opeens opnieuw een serie projectielen in aantocht was. Enkele explodeerden ergens in Dru-ten zo te horen, anderen in de naaste omgeving van het dorp Puif-lijk en ook tamelijk dicht bij onze boomgaard.

Wéér huilden er granaten heel laag in onze richting en lieten wij ons direct plat op de grond vallen. We hoorden enkele vreselijk harde explosies, gekraak en geknal. Appels en dikke stukken van takken vlogen over ons heel door het luchtruim. Een hoge pere-boom werd doormidden geslagen en sommige projectielen hadden de grond als het ware een eind omgeploegd

Daarna werd het opnieuw even rustig. de andere plukkers keken in onze richting; hun luidruchtigheid was opeens verdwenen!!

Ze hadden blijkbaar ontdekt wat er zoal had plaatsgehad. Met een door angst vertrokken gezicht stonden ze naar de lucht te kijken of zij opnieuw projectielen in onze richting hoorden komen.

Ze wisten toen blijkbaar welke uitwerkingen granaten konden hebben en zoiets hadden zij waarschijnlijk niet verwacht.

En om hen even uit te proberen, maakte ik de opmerking : " Dat was heus geen speelgoed dat de Duitsers in onze richting schieten!"

"Nee, vast niet. We gaan gauw de boomgaard uit naar huis!" riep er één uit het groepje plukkers.

Ze haalden de ladders uit de bomen en gingen met ons mee naar huis. Daar was je in elk geval veiliger tussen vier muren.

Onderweg daarheen explodeerden wéér enkele granaten op enige afstand achter ons in de boomgaard.

Daar schrokken de anderen zo van, dat ze nog eerder thuis waren dan Piet en ik. Dus hadden zij die middag ook werkelijk het gevaar van de granaten ontdekt en dat staken ze niet onder stoelen of banken. Misschien kwam hen dit wel van pas in de komende tijd.

Thuis op "De Bouwing", waren de mensen ook heel erg geschrokken door die onverwachte aanval met granaten en men had daar veel zorgen over ons gehad en het was gebleken dat er veel granaten neer gekomen waren in de dorpen langs de Waal vanaf Winssen tot Beneden'Leeuwen en Druten had haar aandeel ook heus niet gemist. Daar hadden wij immers ook granaten horen inslaan.

Wij, ons gezin, waren dus opnieuw in een gevarezone terecht gekomen, al bevonden we ons daar al een heel eind van ons eigen dorp en was het nu weer net zo gevaarlijk als toen wij uit ons dorp wegvluchtten. Dus waren we uiteindelijk toch weer in een penibele situatie terecht gekomen, dat we niet hadden verwacht. Toen wij er goed over nadachtten zaten we daar midden in het frontgebied. Dus had die hele dreigende en gevaarlijke oorlogstoestand, waarin wij toen verkeerden, zich weer compleet herhaald en voelden wij ons weer net zo onveilig, als toen we voor datzelfde gevaar uit Driel weggingen.

Op het moment dat we de grote schuur van "De Bouwing" binnen gingen, vielen er nog weer granaten in onze omgeving. Sommige explodeerden verderweg, anderen kwamen tamelijk dicht bij het woonhuis tot explosie.

Het bleek even later dat de hele streek tussen Nijmegen en Leeuwen door het Duitse geschut beschoten werd.

Daardoor kwamen er tegen de avond nog meer vluchtelingen bij ons op het fruitbedrijf "De Bouwing".

Dat was namelijk een echtpaar uit Nijmegen, een gezin uit Bemmelen, bestaande uit een vader en een moeder, een dochter en een aanstaande schoonzoon uit Helmond en ook nog een aanstaande schoondochter uit Duitsland.

Verder kwamen er ook nog twee broers met een zuster, eveneens uit Bemmelen. We kwamen ook te weten dat de vrouw van één der broers die zelfde middag in Druten dodelijk was getroffen door een granaatscherf.

Op een moment was er een Duitse beschieting en vielen er veel granaten, toen die broers met hun zuster en vrouw een schuilplaats gevonden hadden in de R.K. kerk. Granaten explodeerden tegen de kerkmuren en daardoor werd de vrouw van één der broers zo bang, dat zij in paniek de kerk uit rende om aan de overzijde van de straat een woonhuis wilde binnengaan.

Maar helaas was zij niet zo ver gekomen. Midden op de straat werd zij door een granaatscherf getroffen en had zij daarna niet lang meer geleefd. Naar men vermoedde zou ze het eerste slachtoffers in Druten geweest zijn.

Ze was echtgenote van ene Jansen die slager was in Bemmél. Zijn broer en zus waren ook, met de andere families, naar het fruitbedrijf "De Bouwing" in Puiflijk gekomen, tegen de avond.

In die zelfde avond was er opnieuw een beschieting en daarom probeerden we met ons allen een veilig plaatsje te vinden in de kelder van het woonhuis, die zich onder de keuken bevond.

Zelf kreeg ik een plaats vlak naast de gebroeders Jansen uit Bemmél. We kregen medelijden met de man, wiens vrouw die middag getroffen was door die dodelijke scherf.

Die man zat te huilen en te kreunen en wist soms door de spanning met zichzelf geen raad. Wij konden die situatie heel goed indenken, want het zal je vrouw maar wezen die op deze manier om het leven komt, in zo'n afschuwelijke oorlogsomstandigheid!!

Wat later in de avond na de beschieting, waren er nog enkele bewoners uit de buurt, voor hun veiligheid naar "De Bouwing" gekomen en zo was er opeens een tamelijk groot aantal personen op dat fruitbedrijf aanwezig en zij wilden ook graag allemaal een plaatsje hebben voor de komende nacht. Dat werd dus wel even overleggen met elkaar, zodat een ieder tevreden gesteld kon worden met een plaats die beschikbaar was.

Van der Heijden wilde niet meer hebben dat wij boven gingen slapen, waar we een slaapgelegenheid gemaakt hadden. Daar onder het pannendak vond hij het niet veilig genoeg meer en liet aan ons de eerste keus waar we de komende tijd slapen wilden.

Onze ouders stelden voor, een slaappleats in gereedheid te mogen brengen in de paardestal in de grote schuur. Piet ging dan met hen mee daarheen als dat goed gevonden werd.

Niemand had er iets op tegen, dus was dát al vast geregeld.

Zoon Jan vroeg mij of ik bij hem in de kelder wilde slapen en met die plaats was ik ook meteen tevreden, want Jan en ik konden goed met elkander opschieten.

De anderen mochten een plaats opzoeken op de deel in het achterhuis of in de grote schuur, want daar was ook nog wel ruimte.

Het echtpaar uit Amsterdam had voor de andere paardestal gekozen, naast die van onze ouders. Zo had dus een ieder nog een plaats om de nacht te kunnen doorbrengen.

Het echtpaar uit Nijmegen, Volkers geheten, had een slaappleats in de grote, ruime schuur uitgekozen en was daar eigenlijk nog wel enige ruimte over.

Die werd echter de volgende nacht ingenomen door het gezin van hun vaste werkkkracht Dorus Smids, dat gezin bestond uit man, vrouw en hun vier kinderen.

Vanaf die dag waren daar op dat fruitbedrijf in totaal 40 personen als vluchteling opgenomen.

Het gezin Smids woonde tamelijk dicht naast dat bedrijf, maar wel in een oud, klein huisje dat absoluut niet veilig genoemd kon worden. Toch kwamen ze alleen maar voor de nacht naar dat bedrijf toe. Overdag waren ze thuis in hun eigen huisje.

Na die zaterdag de 7de oktober kregen we bijna iedere avond en nacht verschillende series granaten te verwerken. In Puiflijk waren ook al doden en gewonden te betreuren en zulk lot kan en kon niemand ontlopen, ook wij natuurlijk niet.

Daar ging ik zorgen over maken en vooral voor onze ouders.

Zelf was je nog jong en kon je in gevaarlijke omstandigheden proberen je zelf te redden.

Voor een wat ouder persoon wordt dat heel anders, die moeten er soms eerst nog over nadenken wat ze moeten doen op zo'n moment en dan kan het al reeds te laat wezen om nog iets te ondernemen. Juist daarom was ik niet meer zo opgetogen als de eerste dagen nadat we daar gekomen waren.

Dat gevaar breidde zich steeds maar uit, want in Afferden,

Deest en Winssen stonden overal geallieerde kanonnen opgesteld en die begonnen de Duitsers op de Veluwezoom te beschieten, namelijk op Rhenen, de Wageningseberg en de omgeving van Doorwerth en Oosterbeek.

Maar als men vuur geeft, krijgt men na enige tijd natuurlijk ook weer vuur terug. Die werkwijze hadden wij inmiddels al ontdekt! En op deze manier van oorlogvoeren kwamen wij in de omgeving van Druten en Puiflijk dus volop in de frontlinie te liggen.

Zo werd er in de dagen die volgden, een Engelse tank vlak over de brug van de Leigraaf (Wetering? brede waterafvoersloot) tussen Horssen en Puiflijk opgesteld, rechts van de Scharenburg, tamelijk dicht bij een boerderij, ook rechts van de weg.

Betreffende tank schoot vooral in de avonduren, nogal veel in de richting van de Grebbeberg bij Rhenen en dat schieten was zeer lawaaiig op ons fruitbedrijf, want dat lag recht voor de vuurmond, op hooguit een halve kilometer afstand.

Dat wij die Tank verwensten kan een ieder goed begrijpen, vooral als men wist dat deze een hele tijd achtereen bleef vuren, vaak zonder onderbreking.

Dus konden we daarop vuur terug verwachtten, want dat moest er toch op volgen. En dat deed het ook!!

Bijna iedere avond kregen we Duits granaatvuur in de omgeving van afferden, Deest en Winssen, precies konden we dat niet horen. Druten, Boven-Leeuwen en vaak ook nog puiflijk.

Waren er dan explosies tamelijk dichtbij, gingen de meeste ouderen van ons de kelder in van het woonhuis. Verscheidene keren heb ik die mensen geholpen bij het afdalen van de keldertrap.

Op een avond had er ook weer een beschieting plaats toen de meeste ouderen in de huiskamer zaten koffie te drinken. Ze stonden vlug van hun stoelen op om de kelder in te gaan. Ik was toen in de keuken en opeens explodeerden er vlakbij granaten. In enkele seconden stonden alreeds vijf oudere mensen in de gang om de kelder in te gaan. Zoon Jan, die opeens achter mij stond en ik, hielpen die mensen toen bij het afdalen van de trap. Voor de veiligheid liet men 's avonds in de kelder een lamp branden, dat was dan minder gevaarlijk als men de kelder in wilde, men moest overal rekening mee houden.

Opeens was er een enorme harde slag aan de voorzijde van het woonhuis. De mensen schrokken hevig en er dreigde paniek toen ineens bijna een ieder tegelijk de kelder in wilde gaan.

Gelukkig konden Jan en ik deze angst-situatie weer tot het normale terug brengen, door heel even streng te zijn.

Ergens achter het woonhuis, bij de schuren, knalde en kraakte het ook enige malen en daarom juist ontstond er onder de mensen, (vluchtelingen) even een klein tumult; men was bang dat het bedrijf onder vuur genomen werd. Maar gelukkig bleek dat toch niet zo te zijn. Het was wéér een beschieting die we al vaker hadden moeten ondergaan. Na ongeveer een kwartier werd het wat rustiger buiten. Jan en ik waagden het naar buiten te gaan om te kijken waar de explosies hadden plaatsgehad. We hadden immers ook glasgerinkel gehoord en dakpannen aan stukken op het erf horen vallen.

De grote kastanjeboom voor het huis had blijkbaar ook een voltref moeten incasseren. Enkele grote, dikke takken daarvan lagen onder de boom, een andere dikke tak hing geknakt omlaag. Stukken glas uit de ramen van de voorkamer lagen verspreid over het grind.

Achter het woonhuis voorbij de grote schuur waren zo te zien ook enkele granaten geexplodeerd. Heel wat dakpannen waren door de hevige luchtdruk weggeslingerd en ruitjes vernield. Een buitendeur was doorzeefd door granaatscherven.

Op het erf naast de varkensboomgaard was eveneens een granaat uitelkander gevlogen en had een diepe kuil achtergelaten.

Er was zeer waarschijnlijk nog wel meer vernield, maar dat zag wij de volgende ochtend wel, als het licht geworden was. Op het erf en in de boomgaard was nog veel meer schade aangericht.

In de oude pere-en appelboomgaard en in de nieuwe appelaanplant waren heel wat bomen vernield. Veel takken lagen onder de bomen en de stammen waren ook soms erg beschadigd door granaatscherven. Ook heel wat veilingkisten die op het erf stonden waren finaal uit elkander geslagen.

Van veel ramen in de schuren lagen de ruiten aan scherven op de grond en toen we naar de platanenbomen van de oprijlaan gingen kijken, zagen we heel wat takken op de weg liggen en dat de stammen door scherven veel schade hadden opgelopen.

In de tweede en de derde week van oktober blijven de beschietingen doorgaan; er vallen steeds meer granaten in onze naaste omgeving. Vooral in de avonden en nacht vallen er veel heel dichtbij. Daardoor juist wordt er veel gebruik gemaakt van de kelder v/h woonhuis. Wij, de meeste mannen, vragen V.D. Heijden toestemming om over te gaan tot het graven van een schuilkelder op het erf.

De meeste vluchtelingen op het bedrijf hadden de ervaring opgedaan, dat er voor allen te weinig schuilgelegenheid bestond. Vooral wanneer zich plotseling een beschieting voordeed, kon de situatie kritiek gaan worden. Om nog maar niet te spreken van paniek. Toch bestond dat gevaar helaas wel, vooral als men allemaal tegelijk een veilig heenkomen zou zoeken in de kelder van het woonhuis.

Inmiddels had v.d. Heijden toestemming gegeven voor het aanleggen van een schuilkelder op het erf, tegenover de ingang naar de grote schuur. Dus werd daar de volgende dag meteen een begin aan gemaakt door de jongere mannen. Men werkte flink door, dat was immers in ons aller belang, al was het wel een zwaar karwei. Maar zo nu en dan kreeg een ieder van ons die er aan werkte, van v.d. Heijden een borreltje en dát zette kracht bij!!

In de namiddag van de volgende dag was de schuilgelegenheid gereed gekomen en er konden heel wat personen een plaatsje vinden, al zat men dan wel heel stijf tegen elkander, als sigaren in een doos. Dat nam men echter op de koop(?) toe!

Op een avond daarna zaten velen bij elkaar in de huiskamer, keuken en achterkamer. Zelf was ik even naar buiten gegaan om op het erf wat appels en peren te halen. Die werden er elke avond gegeten door hen die er zin in hadden. Wij waren daar nog maar pas van aan het eten toen de eerste granaten van een beschieting al weer dichtbij explodeerden en we de volgenden ook ergens uit elkander hoorden barstten.

Een ieder stond vlug op van de stoel waarop men zat en vluchtte de gang in naar de kelder, of door de gang naar buiten, naar de schuilkelder, die gelukkig tamelijk gauw gereed gekomen was.

Wij Jongeren hielpen daarbij de ouderen onder ons die de kelder in wilden gaan of over de deel van het achterhuis, naar de schuilkelder buiten. Wij zelf bleven in de gang staan, waar we minder trefkans hadden. Naast het huis kraakten granaten uit elkaar. We hoorden wéér glasgerinkel en scherven tegen de buitenmuur slaan. Opnieuw wéér enkele harde knallen, dakpannen vielen aan diggels en ergens in één van de schuren hoorden we iets kraken.

Overal om ons heen hoorden we wel het één en ander; het was eigenlijk allemaal niet bij te houden. Tussen ons werd geen woord gesproken, men luisterde alleen maar of er een nieuwe serie projectielen in aantocht was en ieder zat vol spanning op dat moment. Wel hoorden we in de kelder enkele mensen bidden.

Misschien gaf hen dat hoop en stelde dat hen tot rust.

Wij konden daar echter niets van merken want er huilden opnieuw projectielen over ons heen, die iets later in de boomgaarden tot explosie kwamen. Vlakbij opeens een hevige harde knal met veel geruis en we hoorden wéér veilingkisten over het erf klappen en tegen een buitenmuur slaan.

We hoorden mensen zuchten die zich op de deel in het achterhuis ophielden. Zij waren vast geschrokken van al dat lawaai.

Maar ondertussen vond ik het daar op dat ogenblik helemaal niet zo veilig meer.

Toen wij nog in Valburg waren, terwijl het daar ook heel gevaarlijk werd, waren wij in de veronderstelling geweest dat het in het land van Maas en Waal verder wel rustig zou blijven, vandaar dat we besloten hadden daarheen te evacueren.

Niets was ons echter harder tegen gevallen dan die gedachte!

Het was daar op dat moment minstens zo gevaarlijk als toen wij uit Driel weggingen en later daarvoor Valburg verlieten.

Maar in een situatie zoals waar we op dat moment in verkeerden, kon men nergens anders heen. Dat zou te gevaarlijk zijn. Dus was het op dát ogenblik het veiligst om binnen te blijven tussen de muren van het huis. Daar hoorde men natuurlijk wel ieder verdacht geluid dat er was en je angst inboezemde en je dus ook nog meer onder enige spanning kwam te verkeren.

Wij moesten het echter maar proberen te trotseren!

Toen opeens knalden er iets zuidelijker van het fruitbedrijf verschillende granaten uit elkander met heel veel geweld en men vreesde meteen al het ergste. Opnieuw barstten er een aantal projectielen uit elkaar, maar ditmaal wéér iets verderweg, al klonken de explosies op dat moment nog zeer fel.

De oudere mensen hielden hun adem in en luisterden met hun mond open naar wat er verder zou gaan gebeuren. Zij waren angstig en spraken geen woord, bang iets te missen van geluiden, die ze juist wel wilden horen, om daar op te kunnen reageren als dat nodig wezen zou. Men was dus wél op het één en ander voorbereid. De projectielen, die zeer waarschijnlijk afgeschoten werden vanaf de Grebbeberg bij Rhenen, kwamen recht over "De Bouwing". gelukkig echter duurde deze beschieting niet zo erg lang. Wél passeerde er opeens een hele serie van misschien wel tien stuks. Hoog en luid huilden ze door het luchtruim boven ons en we hoorden ze een moment later ook exploderen, iets zuidelijker van ons naar wij tenminste veronderstelden.

Maar het bleef daar een moment aan het knallen, zo te horen vanaf enige afstand, terwijl er geen granaten meer door het luchtruim huilden. En juist dát vonden we zo vreemd.

Zoon Jan, een jonge kerel van om en nabij de twintig jaren ging vanuit de gang de deel over naar buiten, dus niet bang uitgevallen. Hij riep in mijn richting: "Ik ga wel even buiten kijken! Ik wil weten watof er precies gaande is!"

Op dat ogenblik kwamen er geen granaten over ons heen, dus bepaald gevaarlijk was het niet wat Jan deed. Een klein ogenblik later kwam Jan terug, vertelde wat zijn vermoedens waren:

"Met zekerheid kan ik natuurlijk niet weten wat ik buiten zag, maar ik veronderstel dat wat ik zag en hoorde, samen in verband staan wat er ginds verderop heeft plaats gevonden, wel eens op waarheid kan berusten. En dat is namelijk, dat de Duitsers kans gezien hebben die Engelse tank bij de brug over de Leigraaf in brand te schieten en deze dus uit te schakelen in de strijd die hier nu gaande is. Want ik zag in die richting op elkaar volgende felle lichtflitsen tegen de donkere avondlucht. Vermoedelijk was dat de minutie die men daar nog aan boord had van die bewuste tank. Want de explosies ervan waren heel duidelijk waar te nemen, dus zijn wij hier misschien verlost van dat lawaaijerige stuk verdriet, dat in deze buurt zoveel kabaal veroorzaakte. Maar ik zeg nog, dat ik het niet zeker kan weten, dus dat ik het nu alleen maar vermoed". Zo deelde Jan mij mee.

Als dit allemaal zo zijn zou als wij vermoedden zou het een pluspunt betekenen voor de Duitsers en dat zou morgen dan te concluderen zijn. Zo ver bij ons vandaan was het niet, dus konden wij het met ons eigen ogen gaan aanschouwen!

Al tamelijk gauw na de beschieting van de tank werd het rustig en dat is gelukkig de rest van de avond en de hele nacht zo gebleven. De volgende morgen zijn Jan, mijn broer en ik er al vrij gauw heen gefietst en konden vanaf enige afstand direct al constateren dat de gehele tank uitgebrand was.

En toen wij al wat dichterbij waren konden we ook heel goed zien dat er veel granaten op afgevuurd waren om deze uiteindelijk te treffen. In een grote boog van wel 25 meter middellijn waren heel wat granaten terecht gekomen en geexplodeerd. Dit was namelijk te constateren door de diepen kuilen die daardoor ontstaan waren. Maar wat wij onbegrijpbaar vonden was, dat de boerenwoning die iets verderop langs de straat staat, zo te zien geen schade opgelopen had, terwijl ze niet verder van de tank afstand dan hooguit vijftientig meter. Want daar was geen schade aan te ontdekken. Hoe men daar ook over mag denken, wij vonden het toch echt precisie-werk van de Duitsers, om deze tank buiten werking te kunnen stellen op toch wel minstens tien kilometer afstand. Daar stonden we toch wel even versteld van te kijken hoe dat mogelijk geweest was.

Zo ongeveer in de helft van oktober kregen wij op "De Bouwing" inkwartiering van een legereenheid met gevechtscarriers op rupsbanden en als die zich verplaatsten waren het net van die hobbelende geiten uit een speeltuin, waar men mee op en neer kon wippen. Dat deden die gevechtscarriers ook, als men daarmee reed en men moest plotseling stoppen, dan wipten deze ook zo op en neer, voor ze weer in balans waren gekomen.

Vaak laat in de avond reden er een aantal naar de Waaldijk bij Druten en Boven-Leeuwen en vandaar beschoten zij met zware mitrailleurs Duitse stellingen en andere militaire objecten in de Betuwe in de dorpen Ochten, Ijzendoorn en Opheusden.

Die inkwartiering duurde niet langer dan een week. Toen vertrokken die Engelsen weer en kwamen er geen nieuwe voor in de plaats. Maar die Engelse beschietingen hadden voor ons natuurlijk weer nadelige gevolgen, want daar kregen wij in onze omgeving weer hevig granaatvuur op terug.

Ook kwamen in de nachtelijke uren vaak groepen Duitsers bij Leeuwen de Rijn over, die daar huizen in brand staken en ook jonge mannen mee namen, die daarna ergens langs de Ijssel veelal werk moesten verrichten aan de bouw van stellingen.

En zo was er in dat dorp opeens een zenuwtoestand ontstaan onder inwoners. Daar was ook veel begrip voor op te brengen.

Op een avond waren Piet en ik en nog twee andere personen bij ons uit het dorp Puiflijk, naar de Waaldijk bij Druten gewandeld, want je wilde er ook wel eens even uit om niet in een sleur te geraken. Vanaf de dijk daar hadden wij een vrij ruim uitzicht op de Betuwse dorpen Dodewaard en Ochten en we wisten opeens niet wat we zagen. Daar aan de overzijde van de rivier de Waal stonden in die dorpen zeker wel een achttal woningen in brand. Dat gaf een rode gloed tegen de donkere avondhemel.

En met die weerschijn van die enorme rode gloed tegen andere gebouwen, leek het wel alsof het halve dorp in vuur en vlam stond! Ook wat verderweg, richting Opheusden laaiden branden hoog op. Het was voor ons vreselijk om dat allemaal te aanschouwen. Want we wisten natuurlijk heel goed, dat bij iedere brand weer een gezin dakloos geworden was, dat zij daardoor hun dierbare huisje kwijtgeraakt waren met al die spulletjes waaraan men ge- hecht geraakt was.

Het was heus geen aantrekkelijk geheel wat we in de verte zagen, dus besloten we terug te keren naar ons evacuatie-adres. Maar onderweg daarheen, ongeveer halverwege, floten er opeens granaten over ons heen, die al gauw iets verderop uit elkaar barst- ten met veel geweld en de echo's daarvan klonken als zware don- derslagen door het luchtruim. We schrokken daar opeens hevig van. "Die zijn niet ver weg!" zei één van ons.

"Nee, dat zijn ze inderdaad niet, dus laten we maar gauw naar huis gaan, want als er dichtbij granaten exploderen, is dat heel gevaarlijk met die rondvliegende scherven", zei mijn broer. Dat was ook zo, men weet immers nooit wáár ze terecht komen en wanneer en het gaat ook zo vlug. Zo hoort men niets en het vol- gende moment fluiten ze al over je heen. Als men dan thuis is, is het daar tussen vier muren natuurlijk veel veiliger dan bui- ten ergens op de straat.

Opnieuw hoorden wij een serie granaten overkomen die een kort moment later ergens een eind verderweg explodeerden en dat was helaas zo te horen, in de richting van "De Bouwing". Precies is dit niet te schatten, maar helemaal rustig waren we daar niet onder en dus versnelden wij onze pas omdat we het toch niet ver- trouwden, men kon immers nooit weten.....!!

Na ongeveer een kleine tien minuten kwamen we terug en kregen wij te horen, dat er enkele projectielen naast het huis en in de pereboomgaard tot ontploffing gekomen waren, tamelijk dicht bij en tegenover de keuken.

Door de enorme luchtdruk die daardoor veroorzaakt was, had een ruit van het keukenraam het moeten ontgelden en had moeder, die vlak bij het raam gezeten had, de koperen gordijnroer in haar nek gekregen. Door de luchtdruk waren die uit hun houders gerukt. Moeder was daardoor op dat moment heel erg geschrokken en zat nog te beven als een riet, toen wij binnen kwamen. Dus was dat wel even een zenuwachtige toestand geweest.

Men vertelde ons dat er ook nog zeer waarschijnlijk granaten ge- vallen waren ergens achter het woonhuis in de varkensschuur of daar omtrent. Men had daar dakpannen te pletter horen vallen op het erf, dus was het wel weer raak geweest.

En op die manier waren wij weer opnieuw in de zelfde situatie terecht gekomen als toen we nog thuis in Driel waren en we daar besloten een veiliger plaats op te gaan zoeken. Inmiddels waren wij al op vier adressen geweest waar we enkele dagen hadden verbleven. Maar we waren steeds door de granaten achtervolgd, totdat we in Puiflijk op "De Bouwing" uiteindelijk een veilig adres hoopten gevonden te hebben waar wij tot het einde van de oorlog zouden kunnen blijven. Maar helaas bleek dit daar ook niet mogelijk te wezen, want ook daar in Puiflijk werden we door granaten achtervolgd. Dáár zag ik persoonlijk echter een groot gevaar in schuil gaan, maar wilde het nog enkele dagen aanzien om daarover met de andere vluchtelingen, o.a. met de familie Bongers uit Bemmelen, het echtpaar uit Nijmegen en het echtpaar uit Amsterdam, die via Nijmegen op "De Bouwing" terecht gekomen waren, te gaan overleggen.

In één van de voorbije dagen had de heer Bongers uit Bemmelen een tragisch verhaal verteld over een afschuwelijk moordadig optreden van een groepje jonge Duitse SS-ers in de buurtschap Reeth aan de Reethsestraat onder Elst (Bet).

Volgens hun zeggen waren zij op zoek naar een persoon die op hun geschoten zou hebben.

In de genoemde straat was een Duitse tank verschenen die stil hield bij de boerderij van Witjes, waar deze mensen juist bezig waren met het vee binnen te halen, dat gemolken moest worden.

De nog zeer jeugdige Duitse SS-ers kwamen op dat moment uit een tank te voorschijn en riepen tegen de mensen van Witjes:

"Schweinhunde!" En ze kwamen toen naderbij met machine-pistolen in de aanslag en schreeuwden op hun manier in het Duits, dat zij door hen beschoten waren. Maar de mensen van Witjes waren zich daarvan niet bewust en één van hen riep toen nog dat zij dat niet gedaan hadden, omdat ze druk waren het vee binnen in de stal te zetten, uit angst voor het granaatvuur.

Maar de SS-ers hadden daar al niet meer naar geluisterd en vuurden opeens met hun wapens.

Daardoor zouden meteen al twee mensen van Witjes dodelijk zijn getroffen. Eén moet er aan zijn arm gewond zijn geweest, maar hij liet zich direct vallen, hield zich dood en redde op die manier zijn leven. Twee anderen werden echter niet geraakt, deze vluchtten de boerderij binnen en verstopten zich op de hooizolder. Daar werd natuurlijk ook meteen naar gezocht, maar werden gelukkig niet gevonden. wel ontdekten zij in de kelder nog een zestal personen, die er door de SS-ers uit gejaagd werden.

Ook zij werden toen meteen onder vuur genomen, waarvan er vier personen eveneens dodelijk getroffen werden. Daaronder bevond zich een meisje van nog geen twintig jaren.

Na deze moordpartij werd het rustig om de boerderij, maar het duurde toch nog wel een geruime tijd, voordat de nog in leven zijnde personen uit hun schuilplaats te voorschijn durfden te komen en de drie andere dode slachtoffers vonden. Maar hoe zij overal ook zochten en ook nog een heletijd daarna, zij konden het dode lichaam van dat nog jonge meisje nergens vinden. Helaas is het later ook nooit teruggevonden en heeft men altijd het vermoeden gehad dat deze SS-ers het hebben meegenomen. Het is echter nog wel bekend geweest dat er tijdens die paniek, die er ontstaan was, toen de SS-ers begonnen te schieten, één van de soldaten nog had geroepen: "Niet op vrouwen schieten!!" Dat werd echter wel gedaan en werd een nog jonge dochter van de familie Witjes dodelijk getroffen. Mogelijk was dat dode lichaam van dit meisje een duidelijk bewijs dat er juist wél op vrouwen geschoten was.

Bang dat de SS-ers daar later zwaar voor gestraft voor zouden kunnen worden, hebben zij dat lichaam (lijk) van dat meisje mogelijk meegenomen in de tank, om het ergens ongezien door anderen, te begraven om zo dit menselijk(bewijsmateriaal) te verbergen (verduisteren)!

(Deze laatste vijf regels waren echter het vermoeden van de schrijver van dit boek).

Dit is toch wel een zeer trieste gebeurtenis geweest, die in de laatste dagen van september 1944 moet plaatsgevonden hebben in de buurtschap Reeth, aan de Reethsestraat in Elst. Tragischer kon het ook al niet!!

Uit deze gebeurtenissen kon men opmaken, dat het eigenlijk nergens veilig te noemen was tijdens de periode, toen het Grote Britse Tweede Leger via Noord-Brabant oprukte naar het gebied rondom Nijmegen en Arnhem.

In die streek waren de Duitsers, en in het bijzonder de zeer gevreesde SS-ers, eigenlijk nog heer en meester, als het daar werkelijk op aan kwam. Één zo'n bewijsstuk is hier boven beschreven en dus in elk geval vast gelegd en aan het papier toevertrouwd. Het zal de historie ingaan en veilig bewaard worden in diverse archieven van Gemeenten, stichtingen en andere , voor dat doel belangrijke instellingen.

Juist daarom vond ik het zeer belangrijk dat deze moordadige optredens vermeld werden en niet vergeten worden

Wij vonden het een vreselijke belevenis voor die mensen in dat buurtschap om in zo'n nare oorlogssituatie van spanning er gevaar ook nog zo'n moordpartij mee te moeten maken. Het is ook bijna onmogelijk voor een buitenstaander om zich te kunnen indenken wat die bewoners daar mee hebben moeten maken.

Een soortgelijk geval werd mij verteld door een inwoner uit de buurtschap "Het Vlot", dat dichterbij het dorpscentrum van Driel ligt dan bij dat van Elst, alhoewel het toch bij Elst hoort. Het is gelukkig heel goed afgelopen voor die persoon, maar hij heeft wel een ogenblik een vreselijke spanning met ontzettend veel angsten moeten doorstaan, maar het er toch levend afgebracht, al hing zijn leven wel een ogenblik aan een zijden draadje en moet het voor die persoon een vreselijk moment geweest zijn om nooit en nimmer meer te vergeten! Dat onderging de heer W. Scheerder, in de volksmond beter bekend als Wilie, in de septemberdagen van 1944. Toen ik hem vroeg naar zijn belevenissen, betreffende een te schrijven boek, vertelde hij mij het volgende: -

"Vanaf zondag de 17de september 1944 was het bij ons in de buurtschap "Het Vlot" al meteen erg rumoerig geworden. Tijdens de beschietingen van Duitse luchtafweerstellingen bij de spoorbrug, door Engelse jachtvliegtuigen, vlogen bij ons de kogels om je oren en bleven we dus binnen totdat de beschieting ten einde was. Later werd het nog spannender: De Duitsers kwamen steeds dichterbij! Dat werd voor de bewoners van onze buurt, er niet veiliger op; ze werden argwanend en dat kan gevaar op leveren. Toen de Engelse jachttoestellen aan het einde van de middag van woensdag 20 september, in de Dorpsstraat in Driel, enkele Duitse legerbussen in brand schoten, die vol met munitie en militairen zaten, werden ook in de Grote Molenstraat bij het weggetje dat naar het "Vlot" loopt, ook Duitse legerwagens zodanig bestookt dat zij vlam vatten en geheel uitbrandden. Wij merkten toen dus wel dat het ernst begon te worden. Inwoners van Driel, die tamelijk dicht bij de spoorlijn en de brug woonden, verlieten geleidelijk hun dorp en zochten een veiliger omgeving op en trokken in de richting van Homoet, Valburg of Herveld. Ook mijn vrouw ging met familie naar een veiliger oord, maar ik besloot thuis te blijven omdat we dachten dat het wellicht maar enkele dagen zou duren en dat dan de oorlog ten einde was, tenminste hier in onze omgeving. Want na de landing van de Engelse para's werd toen spoedig de bevrijding verwacht.

In een namiddag kwamen er een paar Duitse soldaten naar ons toe. Ze wilden mij mee nemen omdat zij veronderstelden dat ik een spion was, want in onze buurt was bijna niemand meer thuis. Als ik geen spion was, moest ik toch in ieder geval wél een onderduiker wezen, zo meenden zij.

Maar ik ontkende alles en toen ze naar mijn "AUSWEIS" vroegen kon ik dat hen niet tonen, want daarvan was ik helaas niet in het bezit. Wel liet ik hen papieren zien dat ik op de Hevea-fabriek werkzaam was, maar daar konden ze blijkbaar niet wijs uit worden. Ze begonnen mij daarna van allerlei vragen te stellen, wat ik natuurlijk ook weer niet verstond. Dan keken ze elkaar aan en begon een ander mij weer uit te horen. Ik hield mij echter maar dom en na veel geharrewar over en weer lieten ze mij uiteindelijk toch gaan.

Opgelucht zag ik hen onze buurt uitlopen en moest toen even bijkomen van de spanning. Wat had ik in de rats gezeten!! Dus besloot ik ook mijn buurt te gaan verlaten, want toen vond ik het welletjes! Ik durfde niet meer thuis te blijven.

Toch voelde ik mij enigszins verplicht dit even te gaan vertellen aan mijn schoonouders.

Die waren nog steeds thuis in hun eigen woning gebleven en wilden dat niet zo maar achterlaten.

Zij woonden ergens midden in het veld, ongeveer halverwege "Het Vlot" en de spoorbrug.

Eigenlijk was het daar gevaarlijk geworden om er te wonen, zo dicht bij de spoordijk, waar zich veel Duitsers hadden ingegraven en vooral wanneer zij door Engelse vliegtuigen beschoten werden. Het was daar tamelijk dichtbij.

Ik was dan ook van plan hen te vragen hun huis te verlaten en een veiliger plaats op te gaan zoeken.

Om zoveel mogelijk de Duitsers uit de weg te blijven, ben ik er vanuit onze buurt heen gelopen, dwars door de weilanden. Want vooral in boomgaarden konden zij zich veelal goed verdekt opstellen. Dus was ik wel zeer voorzichtig geworden.

Dichter bij het huis van mijn schoonouders zag ik toch ook weer enkele Duitse soldaten die mij iets toeriepen, waar ik niet op reageerde. Ik wilde zo vlug mogelijk binnen proberen te komen. Maar al gauw waren zij er ook al en zagen mij.

Meteen kwamen ze naar mij toe, ik moest met hen mee naar buiten en daar vertelden ze dat er iemand op hen geschoten had en dat ze mij daar voor aanzagen, ik zou dat vast gedaan hebben!

Zij waren met z'n vieren, waar er één van een heel onguur type was met rood haar en juist hém vertrouwde ik helemaal niet.

Hij was er zo stellig van overtuigd dat ik geschoten had. Hij sprak met zijn drie collega's, pakte mij toen bij mijn arm en zette me tegen de muur van het huis. Ik zou doodgeschoten worden volgens die rossige soldaat. Toen ik dat hoorde, was de hele wereld om mij heen één grote draaikolk, kon mijn gedachten niet meer onder controle houden, waardoor het angstzweet mij uitbrak en ik kon niet meer normaal denken. Ik trilde over mijn hele lichaam, want het kon elk moment met mij afgelopen wezen. De vier Duitsers stonden nog even met elkaar te overleggen en intussen haalde die rossige soldaat zijn geweer van z'n schouder en was blijkbaar al van plan om zijn geweer op mij te richten. Mijn ogen werden heel wazig en zag niets meer helder, het was alsof ik in de grond zakte en mijn knieën knikten en kon bijna niet meer staan blijven.

Ergens heel in de verte hoorde ik opeens nog stemmen, doch ik zag niets meer, maar al gauw kwam ik blijkbaar toch weer bij mijn positieven, doordat mijn schoonmoeder mij hard roepend voorbij rende. Ze stormde opgewonden op die rode Duitse soldaat af en ging recht vóór hem staan.

Die handeling verhelderde blijkbaar denk- en opservatievermogens, want tegelijkertijd hoorde ik haar in goed Duits tegen die rooie soldaat zeggen dat ik helemaal niet geschoten kon hebben, ik was alleen maar naar hen toegekomen, vanuit een andere buurt, om ze voor het komende gevaar te waarschuwen en hen aan te raden een veiliger plaats op te gaan zoeken!!

Mijn schoonmoeder was op dat moment heus niet op haar mondje gevallen en kon het hen heel duidelijk in het Duits aan het verstand brengen hoe uiteindelijk de situatie was en dat ze ook zo maar niet alleen naar vermoedens moesten optreden en handelen!! Mijn schoonmoeder was zelf Duitse van geboorte, dus had ze geen moeite om hen de pure waarheid te vertellen.

Die bewuste rossige soldaat keek daarna eerst naar mij (ik stond nog steeds met mijn handen omhoog), daarna naar mijn schoonmoeder en toen naar de andere militairen.

Die gaven hem een wenk, waarop hij zijn geweer met veel bravuur over de schouders zwaaide, zich omdraaide en niet verder meer met mij bemoeide. Daarna verlieten ze het erf.

Wat was ik blij dat ze verdwenen waren en ik stond nog enige tijd te beven als een riet en te huilen als een kind, dat natuurlijk heel goed te begrijpen is. Ik heb toen werkelijk de dood al in het gezicht gekeken, als je begrijpt wat ik bedoel!

Zoiets zal ik nooit, nooit meer vergeten en het zal bij mij in het geheugen blijven tot de laatste dag dat ik zal leven.

Want op zo'n moment besef je pas hoeveel de waarde van een menselijk leven zijn kan.

Als mijn schoonmoeder niet tijdig tussenbeide gekomen was had ik zeer waarschijnlijk nu niet meer geleefd....!!

Zo bang als ik nog was op dat moment, toen de Duitsers zich van ons verwijderden, wilde ik toch nog wel weten of zij mogelijk nog van plan waren terug te keren en keek ze ongezien na, welke richting ze gingen. De angst zat er dus nog goed in bij mij!! Ze liepen vanaf ons erf het Rietveldse straatje uit, dat via de Schuytgraaf, uiteindelijk in verbinding staat met de Vogelenzangsestraat. Maar ze weken af naar het erf van van onze burens, de familie van Heumen, die toendertijds ongeveer honderdvijftig meter terug woonde.

Ik zag de soldaten de zijdeur van het woonhuis openen en al gauw kwam Wim naar buiten en namen de Duitsers hem eveneens onder handen. Zoals hij mij later verteld heeft, moest hij ook met de handen omhoog tegen de muur gaan staan en werden hem ook allerlei vragen gesteld o-a., of hij daar al lang woonde, of hij zijn burens goed kende, of hij ook wist wie er te voren op hen geschooten kon hebben, of bij toeval te weten was gekomen wie daar in de buurtschap een geweer in bezit kon hebben?

Hij had dat natuurlijk niet geweten en elke keer als hij zijn armen iets omlaag liet zakken van vermoeidheid, hadden de hem een klap gegeven. Maar ze waren niets wijzer, uit de antwoorden die hij hun gaf, geworden.

Intussen waren zijn andere belagers ook al overal op het erf en in het schuurtje aan het rondneuzen (kijken) geweest en kwam er opeens één van hen het schuurtje uit met een jong varken op zijn arm. Dat varken namen zij mee, keken nog wat om zich heen, lieten Wim aan zijn lot over.

Ze namen toen de kortste weg naar hun onderkomens bij de spoorlijn, sprongen een sloot over en keken nog even naar links, waar ze mij voordien met de dood bedreigd hadden.

Toen liepen ze recht door in de richting van de spoorlijn en heb ik hen niet verder meer nagekeken, omdat ik genoeg aan mijzelf had. "Hij was ook helemaal van streek geweest en had nog staan te beven als een riet, toen hij zijn belevenis vertelde. Arijn, toen dat allemaal achter de rug was besloot ik naar mijn eigen huis terug te keren, zo vertelde Willie verder, al zat de schrik nog in mijn benen. Ook toen ik al thuis was zat ik te rillen op mijn stoel.

Voor al de eerste tijd daarna heb ik er veel moeite mee gehad die ervaring te verwerken, maar vergeten zal ik dit voorval nooit!!

Willie Scheerder ging verder met het vertellen wat hij nog meer zag in zijn omgeving, voor hij maandenlang ging evacueren. " Wij hier in "Het Vlot" beleefden nog wel zo het één en ander, vooral nadat de Poolse parachutisten geland waren. En ook al heel gauw Engelse tanks in Driel arriveerden, maar toen hadden de Poolse parachutisten hun aandeel in de strijd in Driel al achter de rug met hun Duitse tegenstanders die Vrijdags gestreden was in de namiddag van de 22ste september 1944.

Op zondag daarop volgend, de 24ste, kwamen er ook Engelse tanks aan het beging van de weg naar "Het Vlot" en die bleven daar ook staan. Toen we daarmee geconfronteerd werden leek het ons thuis te gevaarlijk te worden om nog langer te blijven. Want dan was de kans groot, dat we daar midden tussen de strijdende partijen kwamen te zitten, dus hadden we daar niet van terug; dan werd er immers niets en niemand ontzien.

We zijn toen dus zo vlug mogelijk via "De Holland" (Hoenveldsestraat), naar de boerderij "De Fikkersdries" vertrokken.

Enkele dagen later, toen er in en bij Driel niet meer gevochten werd, ben ik nog eens naar huis terug gegaan om het één en ander op te gaan halen, als dat er tenminste nog aanwezig was.

In de hele buurt en omgeving was geen mens te bekennen, ook geen Duitse, of andere militairen, dus leek het wel een uitgestorven wereld om me heen.

Thuis heb ik nog enkele artikelen mee genomen die wij in de komende tijd gebruiken konden en heb toen ons huis weer achter gelaten, in de hoop dat het er nog staan zou bij onze eventuele terugkeer van de evacuatie.

Het was nog een mooie zonnige herfstdag en ik had voldoende tijd om nog even een wandeling door het veld om me heen te maken.

Dat had ik voordien niet goed meer gedurfd vanwege de Duitsers die daar de laatste weken het hele gebied beheersten.

Maar omdat ik een keer enig gereedschap had uitgeleend aan een fruitteler op een afstand van enkele honderden meters en dit nog steeds niet terug had ontvangen, ging ik er heen om te kijken of het er nog was.

Toen ik echter al tamelijk dichtbij dat bedrijf kwam, werd ik opnieuw met iets vreselijks geconfronteerd. Daar zag ik opeens onder een boom langs een greppel vijf Duitse soldaten liggen, ze lagen op een rij en het leek wel of ze sliepen. Ik schrok daar hevig van, maar toen ik even stil bleef staan zag ik aan hun houding dat ze dood waren.

Ik trad naderbij en deed wéér een nieuwe ontdekking. Want wat was namelijk het geval? Die rossige Duitse soldaat, die mij dood had willen schieten, lag daar ook bij en hij zag er nog net zo onguur uit als toen hij mij thuis bedreigde.

Ik bleef daar even stil staan, keek naar de gesneuvelde soldaten en raakte toen een moment in een diep gepeins verzonken. Vreemd toch eigenlijk, hier bleken twee cotrasten te bestaan. Die rossige Duitse soldaat was van plangeweest mij dood te schieten. Die poging was gelukkig op een mislukking uitgelopen. Ik leefde daarna nog, want ik had hen (hem) immers nagekeken toen zij (hij) zich verwijderden. Hij leefde toen dus ook nog! Nu bleken de rollen omgekeerd en was hij op dit moment, wat hij mij had toegedacht en leefde ik nog! Hij lag daar nu dood, al had hij een kuil gegraven voor een ander, wad hij er zelf inge-gefallen. Toch was het een trieste aanblik, ze daar zo dood te zien liggen maar toch wekte dat geen medelijden bij mij op. Daarvoor was er nog te weinig tijd verstreken tussen die twee tijdstippen.

Toen ik daar een ogenblik naar dat tafereel keek van die gesneuvelde soldaten, die er op een rij lagen, kwam het in mijn gedachten op, dat hun kameraden mogelijk door de vijand (Geallieerde soldaten) verrast waren, zodat ze meteen gevangen genomen waren, of dat ze onverwacht hadden moeten vluchten, om juist niet gevangen genomen te worden.

Het is natuurlijk ook mogelijk geweest dat zij hen gesneuvelde kameraden net hadden opgehaald om hen te begraven, vandaar dat die op een rij gelegd waren. En zo te zien was dat nog niet zo lang geleden gebeurd.

Ik ging daar zo gauw mogelijk vandaan, het was er akelig stil en te triest om er nog langer naar te kijken. Over een gedode vijand oordeelt men anders dan over een levende, dan vallen vele wraakgevoelens weg! Doch dat voelt men pas aan, als men dat zelf ervaren heeft."

Dit was het verhaal van Wilie Scheerder, die destijds woonachtig was in de buurtschap "Het Vlot", dat in die jaren nog bij Elst hoorde. Deze gebeurtenis vond ik belangrijk genoeg om het hier te vermelden en dus zal het ook in verschillende archieven bewaard worden en gaat het uiteindelijk de geschiedenis in.

Voordat ik deze affaire van de heer W. Scheerder besloot te vermelden in dit boek, had ik de tragedie beschreven van de bewoners in de buurtschap Reeth, onder Elst.

Vanaf hier gaan we weer verder met ons eigen oorlogservaringen. Wij waren nog steeds op het fruitbedrijf "De Bouwing" in Puiflijk, in het Land van Maas en Waal.

Mijn broer, ik en nog twee jongens uit de buurt, waren nog maar eventjes terug van een avondwandeling naar de Waaldijk in Druten.

Enkele ogenblikken daarvoor waren heel dicht bij het woonhuis granaten terecht gekomen en geexplodeerd in de pereboomgaard en vlak naast de keuken, zodat doorde luchtdruk een koperen gordijnroe met gordijn en al voor het keukenraam vandaan vloog en mijn moeder het in haar nek gekregen had. Mijn moeder was daardoor hevig geschrokken en was er dus even een tumult ontstaan, dat natuurlijk begrijpelijk is. Die projectielen waren over ons heen komen fluiten toen wij van Druten terug kwamen van onze wandeling.

Er waren al reeds eerder projectielen geexplodeerd in de omgeving, maar dat hadden wij echter niet vernomen, want in de omgeving waren meerdere projectielen terecht gekomen.

In de nacht die volgde hadden we vele malen zware explosies gehoord en de meesten van ons hadden daardoor slecht geslapen. Maar ja, wat wil je, Als het midden in de nacht is en men op zo'n moment nergens heen kan en de granaten vallen links en rechts, is het heus niet zo veilig om je dan maar nergens aan te storen. De volgende ochtend, na het ontbijt, zagen we meteen de schade die was aangericht. Fruitbomen lagen in stukken in de boomgaard, De oostmuur van het huis had ook schade en vernielingen opgelopen door de grote granaatscherven die er tegen geslagen waren. Ruiten waren daardoor eveneens verbrijzeld.

Ook het dak van de varkensschuur had opnieuw averij opgelopen en heel dicht bij de schuilkelder was ook een granaat uit elkaar geborsten. Was dat enkele meters dichterbij gebeurd, waren er wellicht in elk geval gewonden gevallen....

Mijn broer, ik en volkers, de man van het echtpaar uit Nijmegen stonden daar even naar te kijken en wij hadden daar onze gedachten over.

Volkers sprak daar eerst zijn mening over uit en zei: "Mijn vrouw en ik zijn enkele weken geleden uit Nijmegen weggevlucht omdat het er te gevaarlijk werd, tenminste wat de granaten betrof.

Wij lagen daar ook vaak onder zwaar granaatvuur. We meenden hier een veiliger streek gevonden te hebben, maar nu blijkt dat wij van de regen in de drup terecht zijn gekomen, want hier is het de laatste tijd net zo gevaarlijk. Waar moeten we dan heen gaan waar het wel veilig is en blijft?" vroeg hij ons.

"Dat lijkt mij een beetje te somber gedacht. De algehele toestand verkeert nu in een heel andere situatie dan voor ruim een maand geleden. Toen moesten de Britse legers hier nog arriveren in deze gebieden. Nu zijn ze hier inmiddels overal al geïnstalleerd en zijn wij er geheel anders tegenover komen te staan.

De situatie van de laatste dagen kan ook gauw een wending nemen want overal in de omgeving staat veel legermateriaal opgesteld en daar zijn de Duitsers toch niet tegen opgewassen?" Meende Piet.

"Mag ik ook mijn mening hierover zeggen?" vroeg ik. "Want zo'n situatie kan men van verschillende kanten bekijken. Als ik hier alleen was zou ik liever weggaan en opnieuw een veiliger plaats op gaan zoeken, anders had ik de moeite niet hoeven nemen om uit Driel weg te gaan. Het is hier zeker zo gevaarlijk dan toen we nog thuis waren en onderweg zijn we ook iedere keer weer verderop gegaan om ons veilig te stellen, dus vraag ik mij af, waarom zouden we dat nu niet doen?"

We zijn immers toch al een heel eind van huis af, dus zal de afstand er verder niet meer veel aan af-of bijdragen. Mochten we na enige tijd bevrijd worden, zullen we heus niet helemaal hoeven te lopen, dus zou ik uiteindelijk toch liever iets verderop willen gaan om me veilig te kunnen stellen, dan nog langer hier in het gevaar te moeten verkeren.

En daarbij denk ik ook vooral aan de oudere mensen onder ons. Daar is het nog veel moeilijker voor. Zij zouden het liefst vandaag nog terug keren naar huis, maar dát is natuurlijk helemaal niet mogelijk, dus is het voor hen juist dubbel moeilijk om zich aan deze situatie aan te moeten passen.

Het is helaas hier niet de geschikste plaats en tijd om daar over te discussieren, maar één van de komende dagen moeten we er onder elkaar maar eens verder over beraadslagen. Dat lijkt mij in ieder geval heel verstandig!" Vond ik.

De man uit Nijmegen was het met mij eens en reageerde daarop als volgt: "Uiteindelijk ben ik het helemaal met je eens, want stel je eens voor, dat ons hier, een eind van huis, iets zou overkomen. Dat zou toch vreselijk wezen. Je hoeft dan meteen niet dodelijk getroffen te worden, maar dan gaat men toch wel denken, was ik maar thuis gebleven, was juist dát misschien ook niet gebeurd! Nu kunnen wij, de evacue's hier, misschien nog op een veilige manier hier vandaan gaan om een veiliger plaats op te gaan zoeken, wachtten we langer, is dat soms niet eens meer mogelijk. Dus laten wij vluchtelingen daar samen eens over praten onder elkaar. Overleggen samen is altijd beter dan dat men onvoorbereid een besluit neemt." Aldus de heer volkers uit Nijmegen.

In de dagen die volgden was het weer opnieuw goed raak geweest. De hele omgeving rondom Druten, Afferden en Boven-Leeuwen, werd hevig beschoten door de Duitsers, vanaf Rhenen, Wageningen en de heuvels van Doorwerth.

Vele inwoners van die dorpen liepen daardoor verwondingen op, en kelen onder hen werden door granaatscherven helaas dodelijk getroffen. Ook veel vee, dat nog in de weilanden liep, werd zwaar getroffen door rondvliegende scherven en waren daardoor ten doede opgeschreven en lagen soms dagen, voor zij een smartelijke dood stierven!

Ook veel woningen hadden enorme schade opgelopen, evenals een groot deel van de fruitboomgaarden en zo was er dan onder de bevolking een begrijpelijke angst ontstaan, want zo was het enige tijd rustig en zou men de gedachten krijgen, dat er geen beschietingen meer plaats zouden hebben, het andere ogenblik begon het soms opeens granaten te régenen en stond men doodsangsten uit, getroffen te worden en bleef men angstvallig in huis tussen vier muren, alhoewel men daar eveneens verwondingen op kon lopen en ook wel dodelijk gewond kan raken.

Dat bracht natuurlijk ook weer veel spanningen onder de inwoners met zich mee.

Zelf vond ik dat het steeds gevaarlijker ging worden en bracht dit onderwerp op een avond in de laatste week van oktober, ter sprake, toen de meeste evacue's in de huiskamer zaten.

Ik bracht mijn mening naar voren en stelde voor aan de andere evacue's om graag zo gauw mogelijk een veiliger evacuatie-plaats op te gaan zoeken.

Enige geevacueerden zagen daar geen heil in. Zij vonden dat wij bij de familie v.d Heijden een reuze goede verzorging en gastvrijheid genoten en het eten en drinken alle lof verdiende. En wáár zou men het dan werkelijk beter treffen? En waar zou men werkelijk veilig zijn voor granaten, vroeg men mij.

Dit was de redenering van hen, die daar beslist niet weg wilden en tot die groep behoorde ook mijn broer.

Er werd heel wat overlegd en over en weer gesproken, maar het bleef uiteindelijk tot twee meningen, dus viel het heus niet mee om tot een tevreden besluit te komen en het bleef zoals het was. De ene groep wilde wel weggaan, maar de andere juist weer niet en dáár was dus mijn broer het mee eens.

"Wij kennen elkaar hier nu enigszins, we hebben het hier heel goed van eten en drinken en we bezitten hier een veilige kelder en ook buiten nog een goede schuilkelder, dus waarom zouden wij hier dan weggaan?" vroeg hij.

Daar antwoordde ik het volgende op:

"Ik en meerdere mensen hier hoop ik, zijn het wellicht volkomen met mij eens dat de mensen die ons hier onderdak verschaften ons reuze goed hebben opgevangen, en het eten en drinken hier ook prima is, dat had niet beter kunnen zijn.

De kelder in huis moet tamelijk veilig wezen, maar van de schuilkelder die zich buiten op het erf bevindt, durf ik niet te verklaren dat deze ook veilig is. Eigenlijk is een schuilkelder buiten alleen maar geschikt om zich te beschermen tegen geweeren mitrailleurkogels en granaatscherven. Valt er dus geen granaat op of er heel vlakbij, kan men van veilig spreken

"Het tweede probleem is dit, dat hier heus niet iedereen tegelijk een veilig heenkomen kan vinden in de kelder of schuilkelder. Daarvoor is er geen ruimte genoeg, dus moet de rest zich ergens anders veilig proberen te stellen.

Er zijn hier ook ouderen onder ons die, als er gevaar dreigt, niet zo gauw weten wat en hoe zij handelen moeten om niet door rondvliegende kogels of granaatscherven getroffen te worden. Dat kan natuurlijk ook gevaar op leveren.

Dus vraag ik mezelf af, als we op dit moment toch al reeds een eind van huis af zijn en het is hier net zo gevaarlijk als toen we uit Driel vertrokken, waarom gaan wij dan nu wéér niet weg om een veiliger plaats op te gaan zoeken??

Er kan zich onderwijl ook nog een andere, heel gevaarlijke vijand aandienen, die zich niet zo gauw over zal geven, maar wel opeens veel slachtoffers zal eisen. Die vijand is het overstromende rivierwater. Ook in deze herfst of wintermaanden kan het rivierwater een zeer hoog peil bereiken en kan ergens een dijk het begeven, waar blijven we hier dan zo gauw. Is daar wel eens goed over nagedacht??

Met die uiteenzetting had ik blijkbaar een gevoelige snaar geraakt, want er waren toen opeens meer mensen die het met mijn zienswijze eens waren.

Het was die avond al tamelijk laat geworden en we waren het onder elkander nog niet overeen gekomen of we weg zouden gaan of dat we zouden blijven waar we waren. Het was in de avond van woensdag de 25ste oktober.

Donderdag 26 oktober 1944.

In onze omgeving vallen steeds granaten. Enkele vluchtelingen, waaronder ikzelf, stellen voor om voor ons aller veiligheid een veiliger plaats op te gaan zoeken. Anderen voelen daar niets voor en willen blijven, waaronder mijn broer.

Over dit onderwerp wordt enige tijd gedebatteerd en gaan we tot stemmen over. Uiteindelijk wordt er toch besloten om weg te gaan. De uitgekozen plaats is Uden geworden in Noord-Brabant.

Deze avond besloten wij allen met de mening, dat we nu maar eens tot een eindoplossing moesten komen. Want de één wilde weg, de ander echter wilde blijven. Toen deed ik een voorstel: "Laten wij er om stemmen, dat is een eerlijke manier om tot een besluit te komen; de meeste stemmen gelden."

"Ja, dat is een eerlijke manier om dit probleem op te lossen." Zei één van allen en hij voegde er aan toe: "Het is voor mij een raadsel hoe het mogelijk is dat twee broers zo lijn-recht tegenover elkaar hun mening hebben, dus benieuwd het mij zeer wie de meeste stemmen zal krijgen?"

Daar haakte ik meteen op in en zei: "Wanneer het groepje, waar mijn broer op dit moment ook bij hoort, de meeste stemmen krijgt zal ik mij sportief bij de uitkomst neerleggen, maar....., zo voegde ik daar ook nog aan toe, mocht het bestaande gevaar naar mijn idee té groot worden, dan moesten ze wel accepteren dat ik niet langer zou blijven en eventueel, als mijn ouders het daarmee eens waren, een veiliger plaats op zou gaan zoeken." Gelukkig werd daar positief op gereageerd: als het eens zó gevaarlijk zou worden, zouden wij toch weer met z'n allen verderop gaan. Daar waren zij het allemaal eenstemmig over eens, ook mijn broer en juist dát vond ik van hem ook zeer sportief!

Er werd nog even over en weer gesproken met elkaar en was het rumoerig geworden in de kamer. Ik vroeg toen even aandacht en zei: "voor dat we deze avond gaan vullen met gesprekken onderling, wilde ik vragen om nu tot stemmen over te gaan. Zij die voorlopig nog hier willen blijven kunnen hun hand opsteken." Dan wordt er even getwijfeld, maar al gauw gaan er vijf handen omhoog, waaronder die van mijn broer!

"Vast besloten?" Vroeg ik.

"Ja hoor, werd er geantwoord.

Daarna werd gevraagd wie wél weg wilden gaan. Acht handen gingen omhoog. Die van mij natuurlijk ook!

"Ook vast besloten?" vroeg ik opnieuw.

"Ja hoor, vast besloten!" riep men in koor.

Dat waren dus drie stemmen meer, dan zij die wilden blijven! Toen stond mijn broer Piet op van zijn stoel, kwam regelrecht naar mij toe, stak zijn hand uit en zei: "Broer, je hebt eerlijk gewonnen, dus van harte gefeliciteerd met dat succes en het doel waarnaar je streefde!" opnieuw vond ik dat sportief! Er werd door enkelen in de handen geklapt en werd het even wat luidruchtig in de kamer.

Toen nam mijn broer het woord, want hij wilde spijkers met koppen slaan, zoals hij dat noemde. Hij stond nog voor mij en vroeg,

"Als eerlijke verliezers willen wij toch nog wel graag weten naar welke plaats wij nu naar toe zullen gaan? Het weer is nu nog goed, dus moeten we ook weer niet te lang wachten om te gaan, we gaan immers steeds verder de herfst in. Want over vijf dagen is het al één November, dus Aller-Heiligen!

"Ja, daar heb je gelijk in, en de dagen worden ook steeds korter. Dan lijkt het mij verstandig, om de landkaart er even bij te halen, dan kunnen even bekijken welke plaats en richting het geschikt is om er heen te gaan, zo meende ik en ging de landkaart uit mijn koffer halen die in de kelder stond.

Deze werd even flink bestudeerd en om ons voorlopig veilig te kunnen voelen, moesten we in elk geval over de rivier de Maas gaan, want als we dichterbij zouden blijven, konden we net zo goed op "De Bouwing" blijven.

Ook moesten we ver genoeg van Den Bosch blijven en van de Maas in het noordelijk deel van Limburg. In allebei die gebieden bevonden zich nog volop Duitsers en hun geschut droeg tamelijk ver, dus moesten we daar ook wel terdege rekening mee houden.

"Is al die drukte die jullie daar voor maken nu werkelijk nodig?" Hoorde ik iemand van de tegenpartij vragen, toen Piet en ik over de kaart gebogen stonden.

"Ja, dat is het zeker, vooral als het om de veiligheid van mensen gaat, moeten wij dat er voor over hebben, dan is zulke drukte ons heus niet te veel." antwoordde mijn broer.

Wij probeerden een plaats uit te kiezen om er heen te gaan die ver genoeg van het Maasfront lag bij Limburg, van het noordelijk front tussen Rhenen en Arnhem en ook ver genoeg van Duitse front bij 's Hertogenbosch.

Maar voor dat we daarover een besluit namen, werd er toch door mijn broer en mij nog even flink over gediscussieerd. We gingen dus heus niet over het ijs van één nacht.

Uiteindelijk werd Uden gekozen in de provincie Noord-Brabant. Dat ligt in de route tussen het oude, historische stadje Megen, Oss, Heesch, Nistelrode, Uden en Veghel.

Nog even werd er nagagaan of we goed gekozen hadden, dat we niet het risico liepen, dat we misschien daar juist ook niet helemaal veilig zouden zijn.

Dus werd de kaart nog even goed geobserveerd of we in die richting geen moeilijkheden te verwachten waren.

Toen we daarover tevreden waren gingen wij die te gane route even uitstippelen, dan kon men die beter overzien.

Van Puiflijk uit zouden wij via Hbrssen naar Appeltern gaan, Daar over de rivier de Maas gaan naar het stadje Megen. Vandaar moesten we dan misschien via omwegen, proberen in Oss te komen, om vandaar via Heesch en Nistelrode naar Uden te gaan. Het zou wel een hele wandeling worden die enigszins zwaar uit zou vallen voor de oudere mensen die bij ons waren.

Ergens onderweg zouden we een gelegenheid moeten opzoeken waar we een nacht konden slapen.

Het zou ons echter wel een veilig gevoel geven, om niet meer bang te hoeven zijn voor granaten die vanuit de verte af geschoten worden op je naaste omgeving. En daarom hadden wij juist Uden gekozen, dat ver genoeg van de Duitse linies lag.

Wij zouden natuurlijk wel een vergunning nodig hebben van het Engelse leger om de rivier de Maas over te kunnen gaan.

Een persoon uit onze groep, Frans de Wuffel, een schoonzoon van de familie Bongers uit Bommel, bood aan dat hij dat op zich wilde nemen. Hij was uit Helmond afkomstig, en was de Engelse taal goed machtig. De volgende ochtend zou hij naar het bureau van de Civil Affairs gaan dat zich in Druten gevestigd had om voor de benodigde papieren te zorgen die wij moesten hebben om de Maas over te komen. Die Civil Affairs was een Engels bureau voor particuliere-en burgerlijke zaken en dáár moesten deze papieren aangevraagd worden.

Want wij en vele andere vluchtelingen die in het Land van Maas en Waal verbleven, mochten niet verder van hun verblijfplaats vandaan dan vijf kilometer. En het was wettelijk vastgesteld dat een ieder, die voor de veiligheid zich naar een andere plaats begaf, zich daar in moest laten schrijven, zodat men daar geregistreerd stond en dat was natuurlijk in orde gemaakt toen wij in begin oktober in de gemeente Druten arriveerden.

Wij waren op enkele dagen na een maand op de "Bouwing" geweest. Zelf vond ik het ook heel jammer dat wij, vanwege het gevaar, niet langer durfden te blijven.

We konden gelukkig allemaal goed met elkaar opschieten en waren op het laatst ook aan elkander gewend geraakt.

De omgang met elkaar was prima en het huiselijk verkeer met de familie van der Heijden had niet beter kunnen zijn. Zij hadden ook veel voor ons over. Het eten en drinken was elke dag uitmuntend en dat was het geweest, vanaf de eerste dag dat wij daar aankwamen. Dus zouden wij over weggaan heus niet gedacht hebben en zou het ook niet bij ons opgekomen zijn om daar weg te gaan. Maar ja, wat moest men anders? De veiligheid ging toch boven alles in die tijd van oorlogshandelingen.

Zelf maakte ik mij altijd zorgen over onze ouders, als er groot gevaar dreigde. Dus was het wel te begrijpen op het laatst, dat ik er bij de andere vluchtelingen op aandrang om een veiliger plaats op te gaan zoeken. Ik zou het vreselijk hebben gevonden als onze ouders iets ernstigs was overkomen.

Daarom was ik heel blij dat het merendeel van de vluchtelingen op "De Bouwing" er mee instemden om een veiliger oord proberen te vinden in Uden in Noord-Brabant. Want een veilige verblijfplaats was in die evacuatietijd zeer belangrijk.

Wegens de weersomstandigheden wilden we niet te lang wachten met weg te gaan. Het moest natuurlijk niet de hele dag regenen, dan was het niet te doen om daaraan te beginnen, als we zolang zouden moeten lopen. Dus werd er onder elkander besloten om maan dag 30 oktober naar Uden te vertrekken na het middageten, zo ongeveer tegen twee uur.

Van der Heijden had Jo Mulders, de verloofde van zijn dochter Lies, opdracht gegeven ons, de ouderen, met de dresseerkar weg te brengen naar het veer bij Ravenstein. Daar zouden wij overgezet kunnen worden met een bootje naar het oude, historische stadje Megen, dat aan de zuid-oever van de Maas ligt.

Dat aanbod van v.d. Heijden werd door ons zeer op prijs gesteld. De laatste dagen van oktober was het nog redelijk mooi herfstweer en we hoopten dat het nog enige dagen zo aan zou houden.

Aan de ene kant vonden wij het nog steeds jammer dat we weggingen maar toen er opnieuw granaten tamelijk dicht bij "De Bouwing" explodeerden, waren de vluchtelingen toch wel blij dat we besloten hadden naar Uden te zullen gaan, want veiligheid was ook veel waard in die evacuatietijd.

Maandag 30 oktober 1944.

In de voormiddag hadden de vluchtelingen op het fruitbedrijf "De Bouwing" al hun bezittingen in hun koffers gepakt en stonden we klaar om te vertrekken naar ons nieuwe evacuatie-adres.

Na de warme maaltijd, zo tegen twee uur, vertrokken we. De ouderen met de dresseerkar en zij die een fiets hadden reden er achteraan.

We hadden in de ochtend onze spulletjes al ingepakt en zorgden goed dat we niets vergaten. Want we hadden immers zo weinig mogelijk van huis meegenomen toen we gingen vluchten. Dus moesten we wel zuinig zijn op datgene wat we bij ons hadden.

Na het eten werd deze bagage bij elkaar gezet bij de deur van het achterhuis. En toen het eenmaal tijd was om te vertrekken, namen de ouderen plaats op de dresseerkar en werd de bagage er ook op gezet. Dat kon nog net, want zoveel hadden we ook weer niet. Toen werd er afscheid genomen van hen die achter bleven.

Bij sommigen rolden er nog enkele tranen over de wangen en schaamde men zich heus niet, want men had een maand lang met elkaar lief en leed gedeeld. In zulke situaties heeft men elkander immers nodig en staat men elkaar bij, zowel in als wel in verdriet!

Van der Heijden zelf sprak nog even een extra woord tegen mijn broer en mij toen hij afscheid ging nemen.

"Ons gezin vindt het werkelijk jammer dat jullie niet langer hier durven blijven. Maar jullie moeten aan jullie eigen veiligheid denken" En toen hij Piet en mij een hand gaf als afscheid, zei hij : "Willen jullie beiden heel goed voor jullie ouders wezen en probeer voor nu en later, zo goed mogelijk voor hen te zorgen? Het is te hopen dat jullie weer heel spoedig naar jullie eigen huis en haard terug kunnen keren. Wij wensen jullie het allerbeste!"

Toen hij dat gezegd had konden de oudere mensen plaats nemen op de dresseerkar. Dat waren onze ouders en het echtpaar Bongers uit Bommel, die ongeveer de zelfde leeftijd had als vader en moeder, dat zal niet veel gescheeld hebben.

Zij, die een fiets bij zich hadden stonden klaar voor vertrek. Jo Mulder nam ook plaats en een moment later reden we gezamenlijk het enf af en zouden via de Scharenburg en Horssen naar Appeltern Rijden. Er werd nog even achterom gekeken en met een arm gezwaaid als afscheid, een ogenblik later waren allen uit het zicht verdwenen. Daar reden we dan, op weg naar het volgende evacuatie-adres. En wéér gingen we verder van huis.....!

Na een tiental minuten passeerden we de Leigraaf en zagen we de Engelse tank staan die totaal uitgebrand was. Deze had voor enkele weken geleden daar veel staan te schieten op de Duitse linies bij Rhenen en Wageningen.

Uiteindelijk waren de Duitsers zijn standplaats te weten gekomen en hadden zij hem uit weten te schakelen.

Enkele honderden meters verder reden we langs Horssen via de Mék-kesteeg (of ...straat) naar Appeltern, waar we bij het veer, overgevaaren werden met een bootje en kwamen aan de zuid-oever van de rivier de Maas in Megen aan.

Dat zal zo tegen vijf uur geweest zijn, want we hebben een hele lange tijd moeten wachtten voordat we overgezet werden. Het weer was er inmiddels ook niet beter op geworden. Er viel nu en dan een druilerige regen met iets natte sneeuw erbij. 'tWas ook kouder geworden, dat was pas goed merkbaar toen we in het centrum stonden te wachten bij een kruising, dichtbij het gemeentehuis. Daar waren Frans de Wuffel en de heer Volkers uit Nijmegen heen gegaan om te informeren naar een slaapgelegenheid voor ons allen voor de komende nacht.

Ook daar moesten we een hele tijd ons geduld op de proef stellen voor men een adres gevonden had waar we die nacht terecht konden. Daarvoor was gelegenheid in het kleine dorpje Macharen genaamd, ruim drie kilometer verderop westwaarts. Daar stond een school waar in een lokaal nog wel ruimte was voor onze overnachting.

Maar het was helaas deze keer niet zo als op die zondag 1 oktober in Ewijk aan de Waal. Daar was voor vervoer gezorgd toen men daar voor ons allen evacuatie-ruimte aangevraagd had in het verder westwaarts gelegen Druten. Daar werden die middag de evacue's uit de Betuwe met paard en wagen heen gebracht. Maar in Megen kon men dat zekerniet zo gauw georganiseerd krijgen en moesten we zelf maar op eigen gelegenheid proberen in het dorpje Macharen te komen. Want enig gerij had men daar blijkbaar niet voorhanden en zat er dus niets anders voor ons op dan de be-
nen maar weer te laten gaan. Drie kilometer was immers ook weer niet zo heel ver om te lopen. Maar voor de ouderen was het al gauw ver genoeg en vooral toen het bleef regenen. Om in dat plaatsje te komen, wees men ons de weg erheen. Vanuit het centrum van Megen naar de Maasdijk en die maar recht toe, rechtaan volgen, kwam men vanzelf in Macharen terecht, dat kon niet missen.

Al gauw waren wij op de juiste weg die men ons gewezen had. Het bleek een smalle dijk, met op enige afstand rechts de rivier de Maas. Iets of wat glinsterend in de avondschemering zocht zij kronkelend door het landschap, haar weg naar het westen. Het werd steeds donkerder en de motregen bleef maar aanhouden. Om ons heen was het aarde donker, straatverlichting was daar niet aanwezig en deze had toch geen dienst mogen doen. want er moest immers nog steeds verduisterd worden. Wij liepen nog maar amper op de dijk, of er passeerde ons een molenaar met paard en wagen en hij begreep blijkbaar meteen dat wij een groepje vluchtelingen waren. Hij hield zijn paard in en bood de oudere mensen aan om op de wagen plaats te nemen en vroeg waarheen we op weg waren.

"Dat komt goed uit, mensen, daar moet ik zelf ook heen en dus kunnen ullie gerust meerijden, als ge dat tenminste wilt?" vroeg hij en aan zijn uitspraak was goed waar te nemen dat we in het land van Hertog Jan waren aangekomen, wanne.

Er werd van zijn aanbod gretig gebruik gemaakt en dus hoefde de mulder die vraag niet voor de tweede maal te stellen. Hier en daar werd even een beentje gelicht en zat men na een kort ogenblik op de mulderswagen prinsheerlijk van zich af te kijken, alhoewel zij niets zagen want inmiddels was het pikdonker geworden. Rechts van de dijk stonden hoge populieren en die begonnen na enige tijd aanhoudend te druppen, zolang de motregen voortduurde natuurlijk. Daardoor maakte dit de sfeer zeer triest. Nergens was enig licht waar te nemen, alleen het flauwe schijnsel van de lantaarns die de mulder aan zijn wagen had hangen. Doch dat was weinig van betekenis.

We reden daar dus op een volkomen donkere dijk, achter de mulderswaggen. Verder was om ons heen niets waar te nemen, alleen de donkere silhouetten van de mensen die op de wagen zaten. Het paard sukkelde maar voort op een langzaam gangetje. Het had een ogenblikje op een draf gelopen, dat haar blijkbaar niet bevallen had en schakelde dus al gauw over op het sukkeldrafje. De mulder liet haar maar begaan, want wie van ons had eigenlijk haast? Wij niet, de mulder blijkbaar ook niet en het paard natuurlijk helemaal niet. Het was gelukkig nog een rustige tijd dus waarom zou men haast maken (hebben). De dood duurt immers veel, ja heel veel langer dan het leven....!! Of niet dan? Het paard sukkelde rustig de stille, donkere Maasdijk uit en de druilerige motregen bleef maar gestaag uit het luchtruim vallen.

Onder de oude mensen op de wagen werd maal heel weinig gesproken. Ieder was zo met zijn/haar eigen gedachten bezig en de omstandigheden waren ook niet zo rooskleurig, dat men optimistisch gestemd was, bij zulk een donkere herfstavond en zo'n mistroostige weersgesteldheid.

De populieren langs de dijk bleven maar druppen, dus werden we niet nat van de motregen, dan wel van dat druppelen. Wij op de fiets begonnen ons akelig kil en nat te voelen, al waren we toch enigszins door het fietsen in beweging en we vroegen ons daarom af, hoe de mensen op de wagen zich wel zouden voelen, terwijl zij zo stil tegen elkander gedrukt zaten.

Behoeft om onderling met elkaar te praten had men blijkbaar niet. Dat zou ook moeilijk gaan, want het paard sukkelde soms op een drafje voort en dat ging maar van klip-klap klip-klap. klip-klap klip-klap, aan één stuk door.

Plotseling zagen wij enkele lichtflitsen tegen de donkere lucht in de verte, in westelijke richting, ongeveer boven de omgeving van 's Hertogenbosch of daar omtrent.

Even later lichtte het wat op tegen de lucht en hoorden we al gauw daarna een zwaar, dof gedreun, meer noordwaarts.

Wij veronderstelden dat in die omgeving Duits geschut stond opgesteld, dat de Engelse linie bestookte met granaten.

Dat geluid kwam niet ten goede aan onze stemming op dat moment, want we werden wéér opnieuw geconfronteerd met het afschieten van projectielen en juist daarvoor waren wij op de vlucht!!

En we reden regelrecht in die richting, maar die streek lag nog wel vele kilometers van ons verwijderd.

Wij kwamen opeens bij een ruime bocht van de dijk naar links en was er iets verder een afrit en daar verliet de wagen de dijk. Toen reden we al gauw het dorpje Macharen binnen.

Wij lieten het maar aan de mulder over, want hij wist waar de school stond waar we wezen moesten. Een eindje verder ging de wagen opnieuw linksaf; we reden er nog steeds achteraan.

Na ongeveer 25 meter verder hield de wagen stil, vlak vóór de school waar wij allen de nacht door zouden kunnen brengen.

Deze stond rechts van ons en we zagen de contour van de school toch nog aftekenen tegen de donkere avondlucht.

De mulder stapte van de wagen, wees naar de school en zei :

"Ik denk dat gullie hier motte zijn en zal even helpen bij het afstappen van de wagen. Ge ziet zelf wel, dat ge nu niet ver meer behoeft te lopen."

"Nee, dat zeker niet, je hebt ons hier netjes op de plaats van bestemming gebracht, dat hadden we niet beter kunnen treffen.

Alstublieft, dit is voor de moeite." zei vader en wilde de mulder een fooitje in de hand drukken. Maar daar wilde deze niets van weten, hij stak met een afwerend gebaar zijn hand op en zei:

"Nee m'n goeie man. daar wil ik geen geld voor hebben. We gaan een moeilijke tijd tegemoet, bewaar dat dus maar zorgvuldig, want dat kunde ge nog wel nodig hebben in de komende tijd!"

Het Brabantse dialect deed zich hier weer gelden in zijn spraak.

Toen haalde vader zijn sigarettendoosje te voorschijn, haalde er een handjevol uit en bood die de mulder aan.

Het waren Engelse sigaretten en daar waren heel wat mensen dol op, want een Engelse sigaret was álles in die tijd!

"Ja kijk, die lust ik toch zo gére, daar ben ik dol op, die kan ik nie weigeren!" zei hij en stak ze heel voorzichtig in zijn zak. "Wel bedankt hiervoor! Gij zijt een goei mens, zo heb ik vanavond en ook morgen nog wat te roken want de rookartikelen zijn nog steeds op de bon en zeer schaars", zo reageerde de mulder en hij begon er meteen één aan te steken.

"En nog wel bedankt voor het meerijden, want dat scheelde ons een heel eind lopen." zei vader en gaf de mulder een hand.

"Geen dank hoor! Als je er één bedanken wilt, bedank dan het paard maar, die heeft ullie motten trekken." zei de mulder nog met een lachend gezicht.

Daarna liet hij zijn paard met wagen keren, stak toen zijn hand op zei: " Houw-doe! Het allerbeste met ullie en dat ge maar weer gauw op huis aan mag gaan!"

Toen stapte hij op de wagen, zwaaide met zijn zweep als teken van afscheid en reed hij weg en zagen we even daarna de wagen die met het schaarse licht van de lantarens verlicht was een bocht om gaan en uit het zicht verdwijnen.

't Was een gemoedelijke man, die mulder met zijn gebroken Brabants dialect.